

تحلیل محتوای اظهارات نمایندگان مجلس و دولت در صحن علنی مجلس شورای ملی پیشین با تأکید بر عوامل میدانی ترویج کشاورزی

عباس نوروزی^{۱*}

(دریافت: ۱۳۹۲/۳/۱۲؛ پذیرش: ۱۳۹۴/۳/۲۳)

چکیده

مجلس مهم‌ترین نهاد قانون‌گذاری در هر کشور است. اهمیت مباحث صورت گرفته در این نهاد محدود و منحصر به مصوبات آن نیست. به طوری که اظهارات عنوان شده در صحن مجلس نشان دهنده جهت‌گیری نمایندگان مجلس و همچنین دولت نسبت به مباحث روز جامعه است. هدف مقاله تحلیل اظهارات نمایندگان مجلس شورای ملی سابق و دولت در خصوص عوامل میدانی ترویج کشاورزی (مروجین کشاورزی، مروجین خانه‌داری و سپاهیان ترویج و آبادانی) در دوره های ۱۷ تا ۲۴ مجلس شورای ملی است. روش تحقیق مورد استفاده تحلیل محتوایی است. نتایج حاصل نشان می‌دهد که تا یک دهه پس از شروع رسمی فعالیت‌های ترویجی در کشور، عاملین ترویج در صحن مجلس مطرح نشده بودند. اما، پس از ایجاد سپاه ترویج و آبادانی (۱۳۴۳)، بیشترین کانون توجهات متوجه این دسته از عاملین ترویج گردید، به طوری که به مناسبت‌های مختلف از سپاهیان ترویج و آبادانی در صحن مجلس نام برده می‌شد. و در مقابل، مروجین خانه‌داری از کمترین توجه در اظهارات نمایندگان مجلس و دولت برخوردار بودند. همچنین، با نزدیک شدن به سال‌های انقلاب (۱۳۵۷) انتقاد به سپاه ترویج و آبادانی افزایش یافت.

واژه‌های کلیدی: عوامل میدانی ترویج کشاورزی، تحلیل محتوا، ایران، مجلس شورای ملی

^۱ - عضو هیأت علمی مرکز آموزش عالی امام خمینی - وزارت جهاد کشاورزی

*-مسئول مکاتبات، پست الکترونیکی: anorozi66@yahoo.com

مقدمه

مجلس را باید مهم‌ترین و عالی‌ترین نهاد قانون‌گذاری در کشور قلمداد کرد. اهمیت مذاکرات مجلس فقط محدود و منحصر به عبارات و جملات موجود در مصوبات و قوانین آن نیست، بلکه مذاکرات صورت گرفته در مجلس در قالب نطق‌های پیش و بعد از دستور نمایندگان و همچنین، بیانات نمایندگان مجلس و دولت در خصوص لوایح و طرح‌های مطرح شده در صحن مجلس را هم باید در نظر گرفت که بر اهمیت مذاکرات مجلس می‌افزاید. عبارات و مباحث صورت گرفته از سوی نمایندگان مجلس و دولت نشان دهنده اهمیت موضوع‌های روز جامعه از دیدگاه ایشان و جهت‌گیری و نگرش آنان نسبت به این مباحث است. شاید به همین دلیل باشد که از روز اول پاگرفتن نهاد مجلس در ایران به عنوان مهم‌ترین دستاورد انقلاب مشروطه، ثبت و ضبط "عین عبارات گفته شده" در جلسات مجلس شورا مورد توجه بوده است تا به منزله منبعی غنی و بکر مورد بهره‌برداری متخصصان در حوزه‌های مختلف قرار گیرد.

از طرف دیگر، قدمت بالغ بر ۶۰ سال تاریخ تشکیلات ترویج کشاورزی در بخش‌های اجرایی کشور و متجاوز از ۴۰ ساله آن در بخش آموزش عالی ایران، زمینه مناسبی را فراهم آورده است که بر غنای ادبیات و دانش موجود در زمینه ترویج کشاورزی در کشور افزوده شود. در این مقاله مشروح مذاکرات دوره ۱۷ مجلس شورای ملی که مقارن با تشکیل سازمان ترویج کشاورزی در وزارت کشاورزی ایران است لغایت دوره ۲۴ مجلس شورای ملی که همزمان با شکوفایی انقلاب اسلامی و انحلال سپاه ترویج و آبادانی است، از منظر سه گروه مهم عاملین یا عوامل میدانی ترویج مشتمل بر مروجین کشاورزی، مروجین خانه‌داری و سپاهیان ترویج و آبادانی تحلیل محتوایی شده است. به عبارت دیگر، با شروع رسمی فعالیت‌های ترویجی در ایران، ورود نمایندگان مجلس و همچنین دولت به حوزه آموزش‌های ترویجی و توجه به عاملین یا عوامل میدانی ترویج کشاورزی را می‌توان انتظار داشت. به دیگر سخن، هدف مقاله تبیین و تحلیل نوع نگاه نمایندگان مجلس و دولت به مروجین کشاورزی، مروجین خانه‌داری و سپاهیان ترویج و آبادانی در دوره‌های یادشده و بر اساس شاخص‌های مورد نظر است.

بر اساس مطالب یادشده، مسأله اساسی که مقاله حاضر درصدد پاسخ‌گویی به آن است وزن و جایگاه عوامل میدانی ترویج در اظهارات ایراد شده توسط نمایندگان مجلس و دولت در صحن مجلس شورای ملی است. به عبارت دیگر، آیا این افراد آن قدر اهمیت داشته‌اند که در اظهارات فوق به ایشان توجه شود؟

به گونه‌ای دقیق تر سؤالاتی که تحقیق حاضر در صدد پاسخ‌گویی به آنها است عبارتند از:

۱- آیا همزمان با پیدایش نهاد ترویج کشاورزی در کشور در سال ۱۳۳۲ به عاملین ترویج کشاورزی در اظهارات فوق توجه شد؟

۲- در میان سه گروه فوق تقدم و تأخر توجه چگونه بوده است؟

۳- بار ارزشی اظهارات ایراد شده چگونه بود؟

۴- جنسیت ناطقین چگونه بود؟

۵- موقعیت ناطقین (نماینده دولت یا مجلس) چگونه بود؟

۶- در چه موقعیتی (نطق قبل از دستور و بعد از دستور) به عاملین ترویج اشاره شده است؟

درخصوص اهمیت منابع انسانی ترویج، اگرچه سازهایی مانند محیط سیاسی، منابع مالی، ساختار و مدیریت بر کارکرد موفقیت‌آمیز یک نظام تشکیلاتی تأثیر می‌گذارند، اما منبع انسانی زیر بنا یا شالوده یک نظام ترویجی را تشکیل می‌دهد (کرمی و فناپی، ۱۳۷۳).

از جمله پژوهش‌هایی که به مطالعه سه گروه عوامل میدانی ترویج در مقطع مورد نظر پرداخته است، می‌توان به مطالعه نوروزی (۱۳۸۸) اشاره کرد. شهبازی در این مطالعه در مورد مروجین کشاورزی و عملکرد ایشان در اصلاحات ارضی به عنوان یک فعالیت شاخص که مروجین کشاورزی درگیر آن شدند، می‌گوید: خیلی از کسانی که در ترویج چه در سطوح کارشناسی و چه در سطوح مروجی کار می‌کردند، وارد اصلاحات ارضی شدند و در اصلاحات ارضی تقریباً ۹۰ درصدشان خوب عمل کردند و شاخص شدند، به طوری که تعدادی از کارشناسان ترویج که به خدمت اصلاحات ارضی درآمده بودند در اولین انتخابات مجلس شورای ملی آن زمان که پس از اصلاحات ارضی برگزار شد، نماینده مجلس شدند. وی در سپاهیان ترویج و آبادانی نیز می‌گوید: "سپاه

همکاران، ۱۳۹۱). در بیان ارزش و اهمیت روش تحلیل محتوا سرمد و همکاران (۱۳۸۷) بر این باور هستند که برای بررسی محتوای آشکار پیام‌های موجود در یک متن می‌توان از روش تحلیل محتوا استفاده نمود. در این روش پیام‌ها به طور نظام دار و کمی توصیف می‌شوند. از این رو می‌توان این روش را روش تبدیل داده‌های کمی به داده‌های کیفی قلمداد کرد. در این مقاله نطق‌های ایراد شده توسط نمایندگان مجلس شورای ملی در دوره‌های ۱۷ (مقارن با ایجاد سازمان ترویج کشاورزی در کشور) لغایت ۲۴ (انحلال سپاه ترویج و آبادانی و همچنین، انحلال مجلس به دلیل انقلاب اسلامی) و در قالب نطق‌های قبل و بعد از دستور و همچنین اظهارات نمایندگان مجلس و دولت در خصوص لوايح و طرح‌های مطرحه در صحن علنی مجلس که در آن‌ها به عوامل میدانی ترویج مشتمل بر مروجین کشاورزی، مروجین خانه‌داری و سپاهیان ترویج آبادانی، اشاره شده، تحلیل محتوا شده است. به عبارت دیگر، تمامی صورت جلسه‌های ۸ دوره مورد نظر که در آن‌ها عبارت‌های "مروج کشاورزی"، "مروجین کشاورزی"، "مروجان کشاورزی"، "مروج خانه‌داری"، "مروجین خانه‌داری"، "مروجان خانه‌داری"، "سپاه ترویج و آبادانی"، "سپاهی ترویج و آبادانی" و "سپاهیان ترویج و آبادانی" آمده است، بررسی و تحلیل محتوا شده‌اند و در صورتی که در اظهارات فردی اعم از نماینده مجلس یا دولت به یکی از عبارت‌های یادشده اشاره شده بود، کل اظهارات آن فرد بر اساس مؤلفه‌ها و شاخص‌های مورد نظر بررسی و تحلیل شده است. برای این منظور، فراوانی عبارت‌های مورد نظر در مشروح مذاکرات مجلس در دوره‌های مورد مطالعه استخراج و بر اساس ۵ مؤلفه و ۱۲ شاخص زیر تحلیل محتوا شدند (جدول ۱). قابل ذکر است که دسترسی به صورت جلسه‌های یادشده از طریق وب سایت کتابخانه و مرکز اسناد مجلس شورای ملی (www.ical.ir) امکان‌پذیر گردید.

یافته‌ها و بحث

پس از انقلاب مشروطه در سال ۱۲۸۵ هجری شمسی، مجلس شورا به عنوان مهم‌ترین دستاورد این خیزش ملی در کشور تشکیل می‌شود. از آن سال که نخستین دوره مجلس در ایران دایر می‌شود تا انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ مجموعاً

ترویج و آبادانی را درست کردند با این امید که کمک حال ترویج می‌شوند. اینها هم آمدند، مؤثر هم بودند ولی مروج کشاورزی نبودند. عرض کردم به هر حال لباس نظامی نشان بود و بعضی از اینها هم به‌رغم کلاس‌ها و دوره‌هایی که دیده بودند، به هر حال از زور نظامی‌گری خود برای پیشرفت کارشان استفاده می‌کردند". شهبازی در بخش دیگری از اظهارات خود به مروجین خانه‌داری پرداخته و با اشاره به فعالیت‌های آموزشی ایشان در سطح روستاها، در مجموع از عملکرد آنها دفاع می‌کند و می‌گوید: "اکثر اینها دخترهایی بودند که به لحاظ حجاب و نجابت و عفت و سر به راهی قابل تأیید بودند".

ملک محمدی (۱۳۷۷) نیز توسل به قوه قهریه را مهم‌ترین ضعف مترتب بر عملکرد سپاه ترویج و آبادانی دانسته و می‌گوید: "لیکن بر اثر نقش ذاتی که در فلسفه، هدف و روش سپاه ترویج وجود داشت، یعنی توسل به قوه قهریه برای ترویج کشاورزی به جای استفاده از نیروی کارآمد برای ارشاد کشاورزان، کارآیی مورد نظر در افرادی که در این سپاه خدمت می‌کردند، مشاهده نمی‌شد".

زمانی‌پور (۱۳۷۳) در تحلیلی کلی از عملکرد عوامل میدانی ترویج بر این باور است که به زعم بسیاری از صاحب‌نظران ترویج دهه نخست فعالیت‌های ترویج کشاورزی در ایران (دهه ۱۳۳۰) با موفقیت نسبی همراه بوده است، اما در ادوار بعدی که همزمان با اصلاحات ارضی آغاز می‌شود فعالیت‌های مزبور نتایج مورد انتظار را به همراه نداشته است.

از مجموع مطالعات مورد اشاره می‌توان نتیجه گرفت که محققان مذکور توفیق مروجین کشاورزی و خانه‌داری در انجام وظایف محوله، هر چند آن وظیفه با فلسفه وجودی ترویج تعارض داشت، را مورد تأکید قرار می‌دهند. همچنین، روح نظامی‌گری سپاهیان ترویج و آبادانی را مهم‌ترین کاستی این دسته از عوامل میدانی ترویج قلمداد می‌نمایند.

روش پژوهش

روش تحقیق تحلیل محتوا است. از تحلیل محتوا به منظور بررسی محتوای متن‌ها استفاده می‌شود. در اصل تحلیل محتوا، تحلیل نظام‌مند فراوانی کلمه‌ها، عبارت‌ها، مفهوم‌ها در یک کتاب، فیلم و دیگر انواع مواد است (وزیرپور کشمیری و

۲۴ دوره مجلس شورای ملی در کشور فعالیت داشته است. در جدول ۲ اطلاعات بیشتری در خصوص دوره‌های مورد نظر (۱۷ لغایت ۲۴) آورده شده است.

در طول هشت دوره قانون‌گذاری مورد مطالعه، مجموعاً ۱۸۳۱ جلسه در مجلس شورای ملی برگزار گردید. در این مدت ۶۸ سخنران در نطق‌های خود به یکی یا بیش از یکی از عاملین یا عوامل میدانی ترویج اشاره کرده‌اند. همان‌گونه که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌گردد، به‌رغم اینکه سال‌های آغاز فعالیت مروجین کشاورزی و مروجین خانه‌داری هم‌زمان با دوره ۱۷ مجلس شورای ملی است، اما تا دوره ۱۹ هیچ بازتابی از عملکرد آنان در صحن علنی مجلس مشاهده نمی‌شود. شاید فضای بسیار سیاسی حاکم بر دوره‌های ۱۷ و ۱۸ که به ترتیب مقارن با دولت دکتر محمد مصدق و دولت کودتا بود، مانع از آن می‌شد تا مجلسیان و دولتیان مدعو به مجلس به این دو دسته از عاملین ترویج هم‌گوشه چشمی داشته باشند.

برای نخستین بار در جلسه ۴۰۸ دوره ۱۹ (بهار سال ۱۳۳۹) و در حالی که نزدیک به یک دهه از فعالیت مروجین کشاورزی در سطح روستاهای کشور می‌گذشت، توجه به این دسته از عاملین ترویج در صحن علنی مجلس و آن هم توسط معاون وزیر کشاورزی وقت (مهندس حکیمی) طنین انداز می‌شود.

اما اینکه یک نماینده مجلس در اظهارات خود به عاملین ترویج توجه نماید، برای اولین بار در جلسه ۱۰ دوره بیستم (اوایل سال ۱۳۴۰) بود که نماینده‌ای به نام عباسی در نطق قبل از دستور خود به ارشاد و راهنمایی کشاورزان توسط مروجین کشاورزی و افزایش درآمد حاصله برای کشاورزان می‌پردازد. به دنبال وی نماینده دیگری به نام مهندس اردبیلی یک بار دیگر در اظهارات خود توجه حاضران در جلسه را به عملکرد مروجین کشاورزی جلب می‌نماید.

در دوره ۲۱ شاهد بیشترین انعکاس عاملین ترویج در اظهارات نمایندگان مجلس و دولت هستیم. همان‌گونه که در جدول ۳ نیز مشاهده می‌شود، دلیل اصلی این رشد، تأسیس سپاه ترویج و آبادانی و لزوم تبلیغات وسیع از سوی نمایندگان مجلس و دولت پیرامون آن است. به

طوری که بیش از ۷۰ درصد این توجه معطوف به سپاهیان ترویج و آبادانی است. سهم مروجین کشاورزی و خانه‌داری هم به ترتیب بیش از ۲۰ و کمتر از ۵ درصد است. جالب آن که در هیچ یک از دو مورد توجه به مروجین خانه‌داری در این دوره، آن‌ها به صورت انحصاری مورد توجه قرار نگرفتند. به عبارت دیگر، دو نماینده مجلسی که در بیانات خود به آنها پرداختند، سخنانشان فقط معطوف به مروجین خانه‌داری نبود و از این منظر می‌توان مروجین خانه‌داری را منزوی‌تر و محروم‌تر از دو گروه دیگر عاملین ترویج قلمداد کرد.

شاهد دیگر بر بذل عنایت بیشتر به سپاهیان ترویج و آبادانی اینکه در دوره ۲۱ و در حالی که در مورد مروجین کشاورزی و مروجین خانه‌داری سابقه نداشت که در یک جلسه بیش از یک سخنران به آنها بپردازد، در هر یک از جلسه‌های ۱۰۰ و ۱۲۳ به سپاهیان ترویج و آبادانی از سوی دو سخنران (هر بار یک نماینده مجلس و یک نماینده دولت) اشاره شده است. این در حالی بود که تا اواخر دوره ۲۱ بیش از ۱۵ سال از شروع فعالیت رسمی آن‌ها در مناطق روستایی کشور می‌گذشت. در اظهارات دوره ۲۱ به ۷ مورد توجه به عاملین ترویج توسط نمایندگان دولت برخورد می‌شود. از این تعداد فقط در یک مورد وزیر کشاورزی وقت (سپهد اسماعیل ریاحی) در اظهارات خود راجع به لایحه متمم بودجه سال ۱۳۴۴ کل کشور و انتزاع دبیرستان‌های کشاورزی از وزارت آموزش و پرورش و الحاق آن‌ها به وزارت کشاورزی توجه حضار را به مروجین کشاورزی جلب می‌نماید. در شش مورد دیگر، در سه مورد نخست‌وزیر (حسن علی منصور) و در سه مورد هم دکتر یگانه (وزیر مشاور) با حضور در مجلس به سپاهیان ترویج و آبادانی می‌پردازند. نکته درخور توجه دیگر در مورد دوره ۲۱ اینکه بنابر گفته شهبازی (نوروزی، ۱۳۸۸) میزان موفقیت و محبوبیت مروجین کشاورزی در جریان اصلاحات ارضی تا به آنجا بود که در نخستین دوره مجلس پس از اصلاحات ارضی (دوره ۲۱) تعدادی از مدیران و کارشناسان ترویج کشاورزی به اعتبار سوابق درخشانی که در اجرای لایحه قانونی اصلاحات ارضی داشتند، وارد مجلس شدند. شاید یکی از دلایل توجه به مروجین

دوم امیرعباس هویدا، نخست وزیر، در زمانی که بودجه سال ۱۳۵۲ کل کشور مورد بحث بود، به طور کلی خدمات سپاهیان انقلاب و از جمله سپاه ترویج و آبادانی را مورد تأکید قرار می‌دهد. در این دوره هم، مروجین خانه‌داری مورد بی-مهری قرار داشتند. تا جایی که فقط در یک مورد و آن هم در نطق قبل از دستور نماینده‌ای به نام قدردان به خدمات آنها در کنار سپاهیان ترویج و آبادانی و سایر عوامل دولتی در سطح روستاها اشاره می‌شود.

تجمید از سپاهیان ترویج و آبادانی تا به آنجا بود که در جلسه ۱۵۰ دوره ۲۳ (سال ۱۳۵۲) روح ... جعفری (این نماینده در اظهارات خود عنوان می‌کند که چند سال مسئولیت سرپرستی اجرای قانون سپاه ترویج و آبادانی در سطح روستاهای کشور را بر عهده داشته است). در بخشی از اظهارات عجیب خود می‌گوید: " تا قبل از اعزام سپاهیان، روستایی که به وضوح نمی‌دانست کود شیمیایی چیست و اثر آن روی محصول چگونه است از کود فقط کود حیوانی را می‌شناخت، روستایی که بذر مرغوب اصلاح شده را ندیده بود و از آن خبری نداشت...". این در حالی بود که بالغ بر ۲۰ سال از حضور مروجین کشاورزی در روستاها می‌گذشت.

در آخرین دوره مورد مطالعه هیچ یک از نمایندگان دولت به اظهار نظر در مورد عوامل ترویج نمی‌پردازند و تمام بیانات صورت گرفته در مورد عوامل ترویج به وسیله نمایندگان مجلس است. از ۵ مورد اشاره به عاملین ترویج در چهار مورد به سپاهیان ترویج و آبادانی، و در دو مورد هم به مروجین کشاورزی اشاره می‌شود و باز هم مروجین خانه‌داری سهمی ندارند.

در مجموع و در ۸ دوره مورد مطالعه، مجموعاً ۲۳ مرتبه مروجین کشاورزی، ۳ بار مروجین خانه‌داری و ۵۰ مرتبه هم سپاهیان ترویج و آبادانی (در ۴ دوره) توسط نمایندگان مورد اشاره قرار گرفتند. به این ترتیب، میانگین اشاره به مروجین کشاورزی کمتر از سه بار در هر دوره، مروجین خانه‌داری تقریباً در هر سه دوره یک بار و سپاهیان ترویج و آبادانی بیش از ۱۲ بار در هر دوره است. این نتایج به وضوح عنایت به مراتب بیشتر دو گروه مورد مطالعه به سپاهیان ترویج و آبادانی را حکایت می‌نماید.

کشاورزی در این دوره به علت حضور معدودی از کارکنان ترویج (مثلاً اگر حافظه به درستی یاری داده باشد، مهندس اخوان از کارشناسان ترویج استان مناطق مرکزی و مهندس سمیعی از مدیران ترویج کشاورزی استان گیلان) به عنوان نماینده در مجلس شورای ملی در دوره مذکور باشد.

در دوره ۲۲ شاهد کاهش توجه به عاملین ترویج هستیم (۸ مورد). بیشترین سهم همان طور که انتظار هم می‌رود، متوجه سپاهیان ترویج و آبادانی است (۶ مورد). اما، مروجین کشاورزی هم سهمی تقریباً برابر با آنها دارند (۴ مورد) و از این خوان گسترده (۲۵۱ جلسه منعقد در دوره ۲۲) هیچ سهمی متوجه مروجین خانه‌داری نیست. این در حالی است که از دوره ۲۱ زنان به عنوان نماینده در مجلس حضور دارند. شاید انتزاع تشکیلاتی اداره کل ترویج خانه‌داری از وزارت کشاورزی و الحاق آن به وزارت آبادانی و مسکن و به دنبال آن خانه‌های فرهنگ روستایی در وزارت تعاون و امور روستاها در انزوای مروجین خانه‌داری و محرومیت آنها از بیانات نمایندگان مجلس و دولت بی‌تأثیر نبوده باشد. یک مورد اظهارات نماینده دولت هم در مورد سپاهیان ترویج و آبادانی و توسط وزیر کشاورزی وقت (حسن زاهدی) و به هنگام بحث از لایحه وظایف وزارت کشاورزی (در سال ۱۳۴۷ و به موجب لایحه های جداگانه ای که دولت به مجلس ارائه داد و مجلس هم آنها را مصوب نمود، وزارت کشاورزی به ۴ وزارت خانه "کشاورزی"، "تولیدات کشاورزی و مواد مصرفی"، "اصلاحات ارضی" و "منابع طبیعی" تقسیم می‌شود) است.

در دوره ۲۳، در ادامه روند دوره‌های ۲۱ و ۲۲ همچنان شاهد بذل توجه بیشتر به سپاهیان ترویج و آبادانی هستیم. به طوری که در این دوره در ۱۲ مورد به سپاهیان ترویج و آبادانی اشاره شده است. در حالی که مروجین کشاورزی و خانه‌داری به ترتیب فقط سه و یک بار مورد توجه قرار گرفتند. در این دوره دو بار نمایندگان دولت با حضور در صحن علنی مجلس به عاملین ترویج پرداختند. بار نخست، عبدالعظیم ولیان وزیر وقت تعاون و امور روستاها به هنگام بحث از متمم لایحه بودجه سال ۱۳۵۰ به گستردگی اصلاحات ارضی و ناگزیر بودن دولت از دخالت دادن مروجین کشاورزی در موضوع اصلاحات ارضی اشاره می‌کند و برای بار

جدول ۱- مؤلفه‌ها و شاخص‌های مورد توجه

عنوان مؤلفه	تعداد شاخص	عناوین شاخص‌ها
توجه به عاملین ترویج در نطق	۳	مروجین کشاورزی مروجین خانه‌داری سپاهیان ترویج و آبادانی
جنسیت ناطق	۲	زن مرد
محتوای ارزشی نطق	۳	تعریف و تمجید تقبیح و سرزنش بدون بار ارزشی
موقعیت ناطق	۲	نماینده مجلس نماینده دولت
موقعیت اشاره به عامل ترویج	۲	نطق قبل و بعد از دستور سایر

جدول ۲- وضعیت دوره‌های قانون گذاری ۱۷ تا ۲۴ مجلس شورای ملی در ایران

ردیف	شماره دوره	مدت دوره	تعداد جلسات
۱	۱۷	اردیبهشت ۱۳۳۱ تا مرداد ۱۳۳۲	۸۷
۲	۱۸	اسفند ۱۳۳۲ تا فروردین ۱۳۳۵	۲۳۲
۳	۱۹*	خرداد ۱۳۳۵ تا خرداد ۱۳۳۹	۴۱۷
۴	۲۰**	اسفند ۱۳۳۹ تا اردیبهشت ۱۳۴۰	۲۰
۵	۲۱	مهر ۱۳۴۲ تا مهر ۱۳۴۶	۳۸۱
۶	۲۲	مهر ۱۳۴۶ تا شهریور ۱۳۵۰	۲۵۱
۷	۲۳	شهریور ۱۳۵۰ تا شهریور ۱۳۵۴	۲۳۴
۸	۲۴	شهریور ۱۳۵۴ تا بهمن ۱۳۵۷	۲۰۹

* در این دوره بود که دوره اجلاس مجلس برای نخستین بار پس از انقلاب مشروطه از دو سال به چهار سال افزایش پیدا کرد.
** به فرمان نخست وزیر (دکتر علی امینی) در اردیبهشت ماه سال ۱۳۴۰ مجلس شورای ملی منحل گردید.

جدول ۳- توزیع فراوانی اشاره به عامل (عاملین) ترویج و موقعیت ناطق در دوره مورد نظر

شماره دوره	فراوانی سخنران (اشاره)	موقعیت ناطق	توجه به عامل ترویج
		نماینده مجلس	مروجین کشاورزی مروجین خانه-داری سپاهیان ترویج و آبادانی
۱۷	-	-	-
۱۸	-	-	-
۱۹	۱	-	۱
۲۰	۲	۲	۲
۲۱	۳۸	۳۱	۹
۲۲	۸	۷	۶
۲۳	۱۴	۱۱**	۳
۲۴	۵	۵	۲

* در یک مورد به دو عامل و در یک مورد به هر سه عامل ترویج اشاره شده است.
** در یک مورد اظهار نظر به دلیل مخدوش بودن صورت جلسه، موقعیت ناطق معلوم نیست.

مطرح کردن عبارت «مروجین کشاورزی» برای نخستین بار در صحن علنی مجلس توسط معاون وزیر کشاورزی وقت (مهندس حکیمی) صورت می‌گیرد که وی با اشاره به اهتمام مروجین کشاورزی به آموزش باغداران مرکبات جهت تبدیل باغات تخمی (بوم رویش) به ارقام اصلاح شده، اثرات سازنده مترتب بر فعالیت ایشان را مورد تأکید قرار می‌دهد. وی این اظهارات را در پاسخ به پرسش یکی از نمایندگان از برنامه توسعه مرکبات در کشور عنوان می‌کند.

اگر در دوره ۱۹ برای اولین بار معاون وزیر کشاورزی ناگزیر از ذکر عبارت "مروجین کشاورزی" در صحن علنی مجلس می‌شود (به دلیل پاسخ به پرسش یکی از نمایندگان)، در دوره ۲۰ برای نخستین بار یکی از نمایندگان مرد در نطق قبل از دستور خود که داوطلبانه بوده است، به تمجید و تقدیر از مروجین کشاورزی و دهیاران می‌پردازد و اظهار می‌دارد که با راهنمایان روز به روز درآمد کشاورزان افزون می‌گردد. در همین دوره، در حالی منحصر به فرد و در نوع خود جالب، یکی از نمایندگان، مهندس اردبیلی، در نطق خود در مورد بودجه سال ۱۳۴۰ کل کشور در حالی که از ولخرجی‌های صورت گرفته گله دارد، می‌گوید: "آیا با این پول‌ها نمی‌شد مروج کشاورزی را به قدر کافی تربیت کرد و در خدمت راهنمایی زارعین گذاشت؟" وی در ادامه نطق خود با گله از فعالیت‌های وزارت کشاورزی، این چنین از عملکرد مروجین کشاورزی شکوه می‌کند: "مروجین کشاورزی برای گرفتن خرج سفر و فوق‌العاده به دهات می‌روند در قهوه‌خانه چایی می‌خورند و قلیان می‌کشند به چند نفر حرفهایی می‌زنند که مستمعین قدرت درک و فهم آن را ندارد". به این ترتیب، اظهارات وی هم دارای بار ارزشی هم مثبت و هم منفی می‌باشد.

در دوره ۲۱ از میان ۳۸ سخنرانی که در اظهارات خود به عاملین ترویج اشاره نمودند، به یک نماینده مجلس زن هم برخورد می‌شود (خانم تربیت). اما، حتی این نماینده زن هم در اظهارات خود راجع به طرح تأسیس کتابخانه عمومی در تمام شهرها در مورد مروجین خانه‌داری صحبت نمی‌کند و به مروجین کشاورزی می‌پردازد. نکته

قابل توجه دیگر اینکه در تمامی اشاره‌ها به عاملین ترویج از ایشان تعریف و تمجید می‌شود و حتی در یک مورد هم عبارت منفی از سوی نمایندگان مجلس و دولت در مورد عاملین ترویج به چشم نمی‌خورد. همچنین، در ۴ مورد ذکر نام از عاملین ترویج می‌شود، بدون اینکه این اشاره دارای بار ارزشی باشد. بیست مورد از توجهات به عاملین ترویج در دوره ۲۱ در قالب نطق‌های قبل و بعد از دستور و ۱۸ مورد آن اظهارات صورت گرفته در مورد سایر قوانین بوده است. نکته در خور توجه اینکه بسیاری از توجهات صورت گرفته به عاملین ترویج در قالب نطق‌های قبل و بعد از دستور ناشی از اظهارات نمایندگان مجلس به دلیل سالگرد تأسیس سپاه ترویج و آبادانی و یا سالگرد ششم بهمن بوده است که ناطقین را ناگزیر از اشاره به خدمات سپاه ترویج و آبادانی می‌نمود. همان‌طور که در جدول ۲ نیز مشاهده می‌شود ذکر نام از سپاهیان ترویج و آبادانی در این دوره در حدود سه برابر مروجین کشاورزی و خانه‌داری بوده است.

در دوره ۲۲ تمامی ناطقین در مورد عاملین ترویج را مردان تشکیل می‌دهند. بر خلاف دوره ۲۱ که در آن هیچ یک از اشاره‌ها به عاملین ترویج دارای بار ارزشی منفی نبود، از ۸ مورد اشاره به عاملین ترویج در دوره ۲۲ در ۲ مورد سخنرانان به گلایه از عاملین ترویج می‌پردازند. در یک مورد نماینده‌ای به نام رامبد، در اظهارات خود راجع به بودجه سال ۱۳۴۷، با شکایت گسترده از عملکرد وزارت کشاورزی در زمینه‌های مختلف، این چنین مروجین کشاورزی را به باد انتقاد می‌گیرد: "زیباترین باغ‌ها در هر محل متعلق به مروج است که با سرمایه دولت و قدرت دولت برای ملک شخصی خودشان تهیه کردند و آن مروج وقتی که در باغ شخصی خودش هست طرز تعلیف [دام به جنگل نشینانی که از تعلیف دام خود در جنگل محروم شده بودند] را نشان نمی‌دهد".

همچنین، برای نخستین دفعه شاهد گله یکی از نمایندگان مجلس از عملکرد سپاهیان ترویج و آبادانی در دوره ۲۲ هستیم. در این خصوص یکی از نمایندگان، محمود روحانی، در اظهارات قبل از دستور خود به زلزله فردوس در استان خراسان اشاره نموده و عدم توانایی و اطلاع ۴

دفعه دوم هم نماینده‌ای به نام احمد دولتی در نطق قبل از دستور خود در جلسه ۲۰۳ بی‌پروا تر به نقد سپاه ترویج و آبادانی به این صورت می‌پردازد: "اما آنچه امروزه در دهات مشاهده می‌شود این است که سپاهی ترویج اصلا به درد کشاورز وارد نیست و دلیلش این است که یک نفر که دیپلمه شده از کشاورزی اطلاعی ندارد و در مدت ۶ ماه تعلیمات سنگین نظامی اطلاعات بسیار مختصری از کشاورزی کسب می‌کند. به این ترتیب، با دستی خالی راهی روستاها می‌شود. اولین اثر این بی‌اطلاعی از امر کشاورزی باعث غیبت وی از روستا می‌شود و در چندین ده که محل خدمت سپاهیان ترویج و آبادانی هست یک نفر سپاهی یافت نمی‌شود. پس جناب معاون وزارت کشاورزی با آن هزینه سنگینی که شما در مرکز آموزش سپاهیان کرج آنها را تربیت می‌کنید و دو سال از عمر عزیز این جوانان در این راه سپری می‌شود و کشاورزی مملکت فلج است، از این برنامه استفاده‌ای نمی‌برید. پس چه بهتر به جای این سپاهیان موقت که امروز و فردا می‌کنند که زود خدمت تمام بشود تعداد زیادی مروج کشاورزی مانند سابق تربیت بفرمایید که عمری را در این راه در خدمت کشاورزی این کشور صرف کنند". شاید بتوان مهم‌ترین دلیل این تغییر رویه را نزدیک شدن به روزهای اوج‌گیری انقلاب اسلامی دانست.

نفر سپاهیان ترویج و آبادانی در خدمات رسانی به روستاییان که فاقد مدیر هم می‌باشند را مورد تأکید قرار می‌دهد.

از ۱۴ سخنران دوره ۲۳ که در سخنرانی خود به عبارات‌های مورد نظر در این تحقیق اشاره نمودند، ۱۱ نفر مرد و ۲ نفر زن هستند و این دو (نماینده مجلس) هم در اظهارات قبل از دستور خود در این دوره به سپاهیان ترویج و آبادانی و خدمات آن‌ها پرداختند (جدول ۴). نکته در خور توجه دیگر این‌که در هیچ یک از اظهارات صورت گرفته نسبت به عوامل ترویج در این دوره، انتقاد و شکایتی به چشم نمی‌خورد و در ۱۳ مورد به تمجید و تعریف از عوامل ترویج پرداخته‌اند. ضمن آن که ۹ مورد از تمجیدهای صورت گرفته از عوامل ترویج در قالب نطق‌های قبل و بعد از دستور و ۵ مورد هم به صورت اظهارات ایراد شده نسبت به قوانین مطروحه بوده است.

در دوره ۲۴ تمام توجهات نسبت به عاملین ترویج، از سوی ناطقین مرد صورت گرفته است. در این اظهارات به ۵ مورد تعریف و تقدیر و ۲ مورد انتقاد برخورد می‌شود. بار نخست نماینده‌ای به نام دکتر محمد ستاری، ضمن اشاره به نتایج سازنده مترتب بر ایجاد سپاه ترویج و آبادانی، عدم موفقیت سپاه فوق در شناساندن اصول همکاری و تعاون به روستاییان را مورد تأکید قرار می‌دهد.

جدول ۴- توزیع فراوانی جنسیت ناطق، بار ارزشی و موقعیت توجه به عامل ترویج در سخنرانی

دوره	جنسیت ناطق		بار ارزشی توجه به عامل ترویج			موقعیت اشاره به عامل ترویج	
	زن*	مرد	مثبت	منفی	فاقد بار ارزشی	نطق قبل و بعد از دستور	سایر
۱۷	-	-	-	-	-	-	-
۱۸	-	-	-	-	-	-	-
۱۹	-	۱	۱	-	-	-	۱
۲۰	-	۲	۲	۱	-	۱	۱
۲۱	۱	۳۷	۳۴	-	۴	۲۰	۱۸
۲۲	-	۸	۵	۲	۱	۴	۴
۲۳	۲	۱۱	۱۳	-	۱	۹	۵
۲۴	-	۵	۵	۲	-	۵	-
جمع	۳	۶۴	۶۰	۵	۶	۳۹	۲۹

* از دوره ۲۱ بود که نمایندگان زن هم به مجلس شورای ملی راه یافتند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج به دست آمده از مطالعه مشروح مذاکرات مجلس در دوره های ۱۷ لغایت ۲۴ مجلس شورای ملی نشان می‌دهد که تا نزدیک به یک دهه از آغاز حضور رسمی مروجین کشاورزی و خانه‌داری در مناطق روستایی کشور، بازتابی از حضور و فعالیت‌های ایشان در صحن مجلس از سوی نمایندگان مجلس و دولت وجود نداشته است. از دوره ۲۱ به بعد عطف توجه به عاملین ترویج در صحن مجلس رشد چشمگیری می‌کند. عمده‌ترین دلیل این رشد را باید در تأسیس سپاه ترویج و آبادانی جستجو کرد. تا جایی که می‌توان گفت که سپاهیان ترویج و آبادانی به ویتترین وزارت کشاورزی از بعد عوامل انسانی نهاد آموزشی ترویج تبدیل می‌شوند. اظهارات ایراد شده در آستانه تأسیس این سپاه و همچنین بیاناتی که همه ساله در سالگرد تأسیس سپاه ترویج و آبادانی (۲۸ دیماه هر سال) و یا سالگرد انقلاب سفید و محو رژیم ارباب- رعیتی در صحن مجلس بیان می‌شد، فرصت مغتنمی را در اختیار، به‌ویژه نمایندگان مجلس قرار می‌داد که به تمجید و تعریف از عوامل نوسازی کشور و از جمله سپاه ترویج و آبادانی و عملکرد آن‌ها بپردازند. اما، با نزدیک شدن به روزهای اوج‌گیری انقلاب اسلامی و دور شدن فضای تملق حاکم بر مجلس، شاهد اظهارات واقع بینانه‌تری نسبت به سپاه ترویج و آبادانی هستیم. در حالی که در همین شرایط، باز هم مروجین خانه‌داری از کمترین توجه برخوردار بودند. به طوری که حتی نمایندگان زن هم که از دوره ۲۱ در مجلس حضور پیدا کرده بودند، به گونه‌ای شایسته و بایسته به بازتاب فعالیت‌های ایشان اهتمامی نداشتند. امری که هیچگاه از سوی نمایندگان دولت هم دیده نشد. در طول ۸ دوره مورد مطالعه دو بار از مروجین کشاورزی

و سه بار از سپاهیان ترویج و آبادانی توسط نمایندگان مجلس انتقاد می‌شود. به عبارت دیگر، در اظهارات نمایندگان دولت در صحن مجلس هیچ انتقادی توسط آن‌ها نسبت به عملکرد عوامل ترویج صورت نمی‌گیرد.

در خاتمه پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

- دانشگاه‌ها در قالب فرصت‌های مطالعاتی استادان در خارج از کشور و نیز، رساله‌های کارشناسی ارشد و دکتری دانشجویان مربوط به بررسی مذاکرات انجام یافته در جریان طرح‌ها و لوایح مصوب در پارلمان‌های چند کشور توسعه یافته و در حال توسعه در هر یک از قاره‌ها و مناطق جغرافیایی جهان پیرامون موضوعاتی مانند: ترویج کشاورزی، آموزش کشاورزی و توسعه روستایی بپردازند.

- مؤسسات علمی و مراکز پژوهشی با استفاده از منابعی همچون مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی و مجلس سنا در ادوار گوناگون درباره امور کشاورزی و روستایی به ویژه از ابعاد مختلف تحقیق و ترویج و آموزش کشاورزی به بررسی، بحث و نقد و تحلیل بپردازند تا از این طریق بر غنای ادبیات توسعه کشاورزی و عمران و آبادانی روستاها در کشور افزوده شود.

- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با استفاده از منابعی همچون مشروح مذاکرات و مصوبات «شورای انقلاب اسلامی» قبل از تشکیل مجلس شورای اسلامی و نیز، مشروح مذاکرات و مصوبات مجلس شورای اسلامی طی ادوار گوناگون از سال ۱۳۵۸، درباره امور توسعه کشاورزی و عمران روستایی به ویژه از ابعاد مختلف تحقیقی و ترویجی و آموزشی به بررسی و بحث و نقد و تحلیل بپردازد تا از این طریق بر غنای ادبیات توسعه کشاورزی و عمران و آبادانی روستایی افزوده شود.

منابع

- زمانی پور، ا. (۱۳۷۳). *ترویج کشاورزی در فرایند توسعه*. بیرجند: انتشارات مؤلف.
- سرمد، ز.، بازرگان، ع.، و حجازی، ا. (۱۳۸۷). *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*. تهران: انتشارات آگاه.
- کرمی، ع.، و فنایی، ا. (۱۳۷۳). *بررسی نظریه پردازی‌ها در ترویج*. جلد دوم. تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی.
- نوروزی، ع. (۱۳۸۸). *تاریخ شفاهی ترویج کشاورزی در ایران*، مصاحبه با دکتر اسماعیل شهبازی. مشهد: جهاد دانشگاهی مشهد.
- وزیرپور کشمیری، م.، سدهی، م.، و صابری، م. ک. (۱۳۹۱). *تحلیل محتوای چکیده پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال و علوم و تحقیقات از سال ۱۳۸۰-۱۳۸۶*. *فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، شماره ۸۹، صص ۱۲۸-۱۱۲.
- مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی (قبل از انقلاب) و مجلس شورای اسلامی (بعد از انقلاب). دوره ۱۹، جلسه: ۴۰۸؛ دوره ۲۰، جلسه های ۱۰: و ۱۵؛ دوره ۲۱، جلسه های: ۲۸، ۲۹، ۱۰۰، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۱۳، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۶۲، ۱۳۶، ۱۳۴، ۱۳۳، ۱۲۳، ۱۸۲، ۱۹۲، ۱۹۴، ۱۹۸، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۵، ۲۲۸، ۲۳۳، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۴۷، ۲۵۷، ۲۵۹، ۲۷۹، ۲۹۰، ۲۹۲، ۳۰۵، ۳۱۶ و ۳۲۸؛ دوره ۲۲، جلسه های ۱۴، ۲۳، ۲۷، ۴۸، ۷۵، ۸۲، ۱۱۵ و ۱۳۵؛ دوره ۲۳، جلسه های ۵، ۲۰، ۲۹، ۳۰، ۷۳، ۸۳، ۹۰، ۱۰۰، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۷۸ و ۲۰۶؛ دوره ۲۴، جلسه های: ۷۱، ۷۲، ۱۶۷ و ۲۰۳.
- ملک محمدی، ا. (۱۳۷۷). *ترویج و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی*. جلد اول، سیر تکاملی. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

The Content Analysis of Statements of Ex-National Parliament and Government Representatives of Iran with Emphasis on Agricultural Field Extension Agents

A. Noroozi^{*1}

(Received: May, 2. 2013; Accepted: Apr, 23. 2015)

Abstract

Parliament is the most important legislative institution in each country. Statements expressed in parliament show attitudes of parliament and government representatives on topics of the society. The goal of this paper is to analyze statements of both parliament and government representatives on field extension agents including home economics, agricultural extension agents and development and extension corps in courses 17th-24th parliament of Iran. The research method is content analysis. Findings indicate that until one decade after starting extension activities in Iran neither parliament nor government representatives spoke about field extension agents in parliament. After establishment of development and extension corps (1964), this group of field extension agents were considered more than 2 other groups. Against, the lowest attention belonged to home economics. Besides, the most criticisms about development and extension corps was seen in years leading up to the Islamic revolution (1979).

Keywords: Agricultural Extension, Content Analysis, Iran, Parliament

---

¹-Assistant Professor, Emam Khomeini Higher Education Center, Iran

*- Corresponding Author, E-mail: anorozi66@yahoo.com